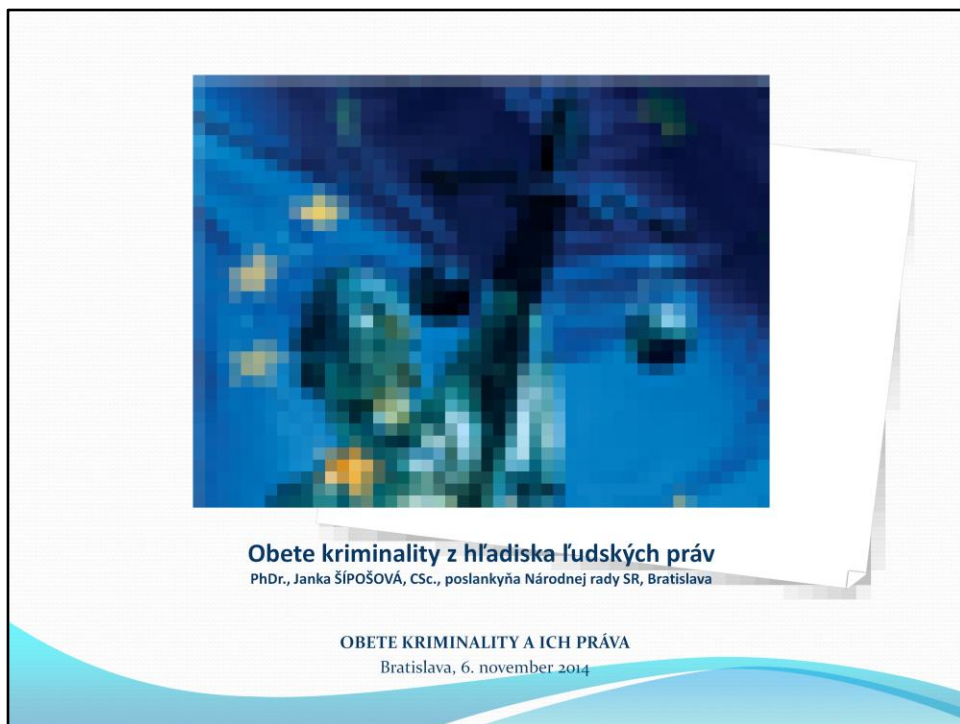

Obete a svedkovia trestnej činnosti sú ľudia, ktorí vstupujú do procesu trestného konania bez vlastného zavinenia, proti svojej vôli a často s perspektívou ďalších stresov a zranení, ktoré im vyšetrovanie a trestné konanie uštedrí. Vyhnúť sa mu však nemôžu – zákon je voči nim prísny. Zároveň však je pozornosť, niekedy až úzkostlivá, venovaná tomu, aby nedošlo k porušovaniu práv páchateľov trestných činov, počnúc zásadou prezumpcie nevinu, pokračujúc poskytovaním bezplatnej právnej pomoci a zastupovania v indikovaných prípadoch, až po praktiky pripomínajúce šikanu (pri konfrontáciách, výsluchoch). V trestnom konaní, ako to máme možnosť sledovať, však akoby nešlo o spravodlivosť, ale o naplnenie litery zákona, o ochranu práv štátu a nielen to. O prokurátoroch si ľudia mylne myslia, že sú na „ich“ strane. Oni však zastupujú štát. Obete nezastupuje nikto. Trestné konanie, jeho procedúry a ľudia v ňom angažovaní, spôsobujú druhotnú ujmu obetiam.

Obete trestných činov pri svojom prvom kontakte so súdmi očakávajú, že sa súd bude zaoberať tým, že IM niekto ublížil. Súd sa ale zaoberá porušením zákona a vzhľadom na to uloží trest páchateľovi. **SPOLOČNOSŤ TRESTÁ PORUŠENIE SVOJICH NORIEM. Náprava reálnych krívd a vskutku trestných činov spáchaných na ľudských bytostiach nie je predmetom trestného práva.**

Preto už desaťročia fungujú hnutia a aj medzinárodné dokumenty, ktorých prioritou je **SPRAVODLIVOSŤ PRE OBETE.**

Obete kriminality potrebujú rešpekt, ochranu, informácie, odškodnenie

**1. PRÁVAM OBETÍ MUSÍ
BYŤ PRIZNANÁ
ROVNAKÁ DÔLEŽITOSŤ
AKO PRÁVAM
PÁCHATELOV**

**1. PROCES KONANIA S
PÁCHATELOM NESMIE
PREHLBOVAŤ STRES
ALEBO ZVÄČŠOVAŤ
PROBLÉMY OBETE
ZLOČINU**

Filozofia hnutia na podporu obetí trestných činov vychádza z dvoch základných princípov.

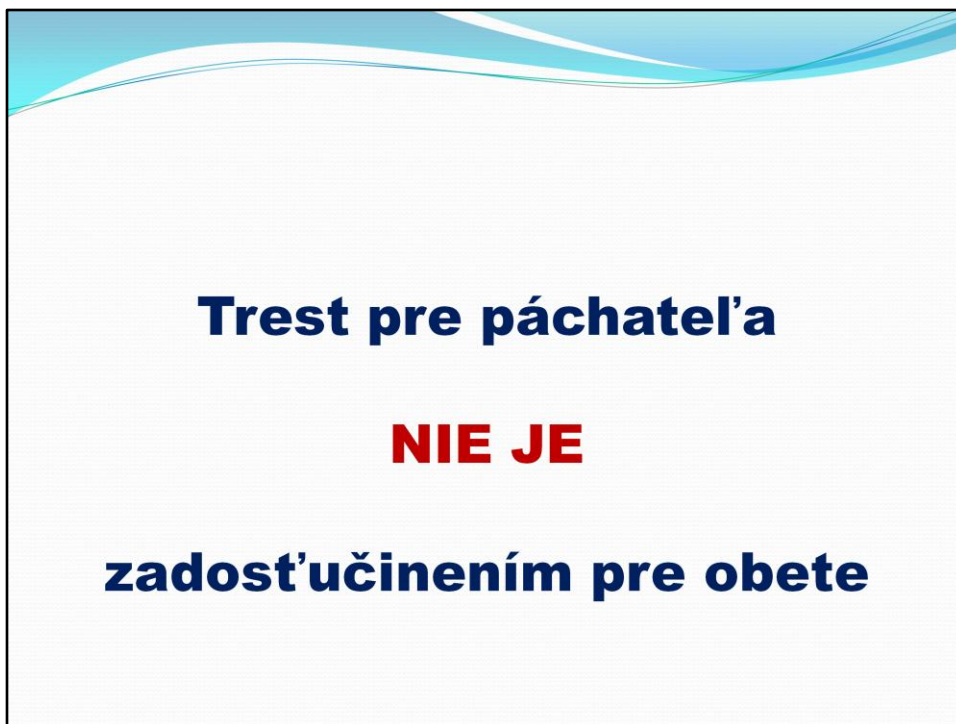
Netreba ani podrobnú porovnávaciu analýzu, aby sme mohli konštatovať, že ešte stále je to výzva - práva páchateľov sú hájené dôslednejšie a účinnejšie, ako práva obetí. Vraj za to môže Napoleon a jeho kódexy. Dovoľte, aby som ako neprávnik použila psychologický termín na označenie toho, čo vnímame v našej praxi pomerne intenzívne: proces konania s páchateľom sa zdá byť odcudzený vo vzťahu k jeho aktérom. Tým, že štát zobral spravodlivosť a jej výkon úplne na seba, vylúčil z konania obeť ako subjekty z trestného konania. Tým sú obeť pre trestné konanie zaujímavé iba ako svedkovia a zaobchádza sa s nimi neprimerane, s nedôverou a zraňujúco.

To, čo obeť naozaj potrebujú, nie je samozrejmé a zřejmé ani tým, ktorí im naozaj úprimne chcú pomáhať ako advokáti.

Príklady z praxe:

1. Obete dopravnej nehody (manželia M., advokát nepovažuje za nutné sprevádzať obeť na výsluch, ale chce byť pri výsluchu podozrivého vodiča)
2. Otec obeť vraždy (nie je podstatné odškodnenie, ale „prečo sa to stalo?“, advokát chce uplatňovať „práva“ dané zákonom, treba citlivo pristupovať....)
3. Obet' finančného podvodu („netreba s ním chodiť na úkony, je to jasné, je to podnikateľ, on nepotrebuje našu pomoc“ – myslenie ovplyvnené systémom bezplatnej právnej pomoci....)

Možno povedať, že zainteresovaní profesionáli vrátane vyšetrovateľov a advokátov nevedia, čo znamená „pomoc obetiam“. Zmysel vidia v „spolupráci“ poškodených s cieľom úspešného vyšetrovania a usvedčenia páchateľov.

Logickým dôsledkom nastaveného systému, kde je ťažisko postavené na vine a treste (nie náhodou sa to volá trestné právo či trestné konanie) je páchatel', ktorý je centrom pozornosti.

Z pohľadu ľudských práv obetí je však oveľa viac dôležitejších vecí. Pre nich je trest málokedy satisfakciou, hoci aj obeť samé očakávajú, že po potrestaní páchatel'a sa im ulaví. Dôležitejšie ako trest a akékoľvek odškodnenie je zmierenie.

Príklad: rodičia radšej prijali symbolické odškodnenie od vodičky, ktorá pri dopravnej nehode zabila ich 5- ročné dieťa, v rámci dohody o vine a treste a nechceli sa súdiť o mnohonásobne vyššie odškodnenie, ktoré sa im ponúkalo v rámci občianskoprávneho konania.

„Inštitút“ zmierenia je v našej kultúre akosi pozabudnutý a nerobím si ilúzie v tomto smere. Možno preto musíme zákonmi riešiť veci, ktoré by mali byť samozrejmé. A tie zákony sú čoraz zložitejšie a preto aj majú príliš mnoho interpretácií.

Privítala som prijatie Smernice EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV aj preto, že podľa mňa je to zrozumiteľný text, ktorý rieši reálne problémy, tak ako v skutočnom živote naozaj vyzerajú.

Okrem iného sa mi páči aj terminológia, ktorá z môjho pohľadu rieši niektoré veci v oblasti tzv. domáceho násillia a násillia na ženách, ktoré sú pomerne výbušnou témou na Slovensku (termíny: násillie páchané blízkou osobou, rodovo motivované násillie).

Smernica EP a rady 2001/220/SVV z 25. októbra 2012

- Nahradzuje Rámcové rozhodnutie z r. 2001
- **Ustanovuje konkrétne povinnosti štátov v súvislosti s právami obetí**
- Zaručuje **minimálne normy** pre obeť v celej EÚ
- Zabezpečuje **podporu a ochranu aj rodinám obetí**
- Uplatňuje všetky ustanovenia aj na rodiny obetí, ktorých **smrť** bola spôsobená trestným činom

Smernica na rozdiel od predchádzajúceho rámcového opatrenia z roku 2001 definuje **konkrétne povinnosti štátov v súvislosti s právami obetí**. Následne by mali byť prijaté aj praktické opatrenia na uľahčenie ich implementácie.

V súvislosti so smernicou veľmi oceňujem skutočnosť, že jej účelom je zabezpečiť, aby všetkým obetiam trestných činov v celej EÚ boli zaručené minimálne normy. Je to nepochybne nevyhnutnosť v Európe bez hraníc.

Veľmi dôležité je aj to, že smernica ustanovuje, že podpora a ochrana musia byť poskytnuté aj rodinám obetí, keďže tieto osoby sú často trestným činom poškodené a reálne im hrozí sekundárna viktimizácia, rovnako ako aj viktimizácia alebo zastrašovanie zo strany páchatel'a alebo jeho spolupáchateľov.

Všetky ustanovenia v tejto smernici sa tiež uplatňujú na rodiny obetí, ktorých smrť bola spôsobená trestným činom. Tieto osoby majú konkrétne a oprávnené **záujmy, presahujúce záujmy rodín obetí, ktoré prežili**, a často sa uznávajú za zástupcov obeť.

Z ďalších práv považujem za dôležité spomenúť aspoň niektoré:

Právo na informácie a právo pochopiť a byť pochopený

informácie v primeranej forme

dostatočne podrobné

o prístupe k svojim právam

Účelom je zaistiť, aby obeť získali dostatočné informácie vo forme, ktorú dokážu pochopiť, aby boli schopné v plnej miere využiť svoje práva a aby mali pocit, že sa s nimi zaobchádza s úctou.

Takéto informácie by mali byť dostupné od okamihu, keď obeť podá trestné oznámenie, ako aj pravidelne počas trestného konania a v závislosti od postupu v konaní.

Obetiam by mali byť dostupné dostatočne podrobné informácie, aby sa mohli informovane rozhodnúť, či sa na konaní zúčastnia, ako aj o prístupe k ich právam, najmä pri rozhodovaní v otázke podania žiadosti o preskúmanie rozhodnutia nezačať trestné stíhanie.

Existuje viacero dôvodov, prečo by obeť mohli mať ťažkosti pri pochopení informácií poskytnutých štandardným písomným spôsobom. Obeť predovšetkým nemusí **rozumieť jazyku**, v ktorom sú informácie poskytnuté, alebo sa môžu vyskytnúť ďalšie faktory ako **vek, vyspelosť, intelektuálne a emocionálne capacity, úroveň gramotnosti a rôzne postihnutia** napríklad zraku alebo sluchu, ktoré môžu obeť skomplikovať alebo úplne znemožniť pochopenie informácií. Informácie by preto v čo najväčšej možnej miere mali byť poskytnuté v mnohých formách, aby sa tieto faktory zohľadnili.

Právo obetí na ochranu počas vypočúvania v rámci vyšetrovania

- výsluch čo najskôr
- obmedzovanie nepotrebnnej komunikácie
- sprevádzanie obetí

Účelom je predísť sekundárnej viktimizácii tak, že **obet' bude vypočutá čo najskôr** a komunikácia so štátnymi orgánmi bola čo najjednoduchšia pri **obmedzení nepotrebnnej komunikácie**.

Rozhodnutia o vypočúvaní by mali v najväčšej možnej miere zohľadňovať potreby obete a urgentnosť v súvislosti so zabezpečením dôkazov.

Obete môžu byť sprevádzané dôveryhodnou osobou podľa vlastného výberu. Len za výnimočných okolností by táto možnosť mala byť obmedzená a len v súvislosti s konkrétnou osobou. Obeti by v takom prípade malo byť dovolené, aby ju sprevádzala iná osoba podľa vlastného výberu.

Právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchatelom

Účel: zabezpečiť, aby v prípade potreby účasti obete na trestnom konaní nemusela prísť do kontaktu s obvinenou alebo podozrivou osobou.

To môže byť dosiahnuté rôznymi spôsobmi napríklad **vytvorením oddelených čakární, ako aj kontrolovaním príchodu obete a obvineného.**

Z vlastných skúseností viem, že to vôbec nie je samozrejmosť ani na súdoch (architektúra súdnych budov), ani v štádiu vyšetrovania (neznalosť a nedostatočné zaškolenie?).

Právo na záruky v súvislosti s mediáciou a inými službami restoratívnej spravodlivosti

PREVENCIA ĎALŠEJ VIKTIMIZÁCIE

Služby restoratívnej spravodlivosti budú zrejme predmetom iného príspevku. Zahŕňajú rozsah služieb, ktoré súvisia s trestným konaním, vykonávajú sa pred jeho začatím, počas trvania konania alebo po jeho ukončení. Môžu byť dostupné v súvislosti s niektorými druhmi trestných činov alebo len vo vzťahu k dospelým alebo nepľnoletým páchatelom a zahŕňajú napríklad mediáciu medzi obeťou a páchatelom, mediáciu za účasti rodiny, priateľov a odborníkov (family group conferencing) a zmierovacie kruhy (sentencing circles).

Účelom je zabezpečiť, aby v prípade poskytnutia týchto služieb boli zavedené **ochranné opatrenia na prevenciu ďalšej viktimizácie obete** v dôsledku tohto procesu. Tieto služby by preto predovšetkým mali slúžiť záujmom a potrebám obete, na nápravu ujmy, ktoré jej vznikli a prevenciu ďalších škôd. Účasť obete by mala byť dobrovoľná, pričom by obeť mala byť dostatočne informovaná o rizikách a prínosoch, aby mohla prijať informované rozhodnutie. Znamená to tiež, že pri postúpení veci do restoratívneho procesu a jeho vykonávaní by mali byť **zohľadnené faktory ako nerovnováha síl, vek, vyspelosť alebo intelektuálna kapacita obete, ktoré by mohli obmedziť alebo znížiť jej schopnosť informovane sa rozhodnúť**, alebo by mohli zabrániť dosiahnutiu pozitívneho výsledku pre obeť.

V konečnom dôsledku by akákoľvek dohoda medzi stranami mala byť dosiahnutá dobrovoľne.

Právo na ochranu zraniteľných obetí vrátane detí

- vhodné priestory
- možnosť videozáznamu vypočúvania
- nábytok prispôsobený deťom a postihnutým osobám.
- stále ten istý vyšetrovateľ
- vypočúvanie osobou rovnakého pohlavia v prípadoch sexuálneho násilia
- ochrana pred zastrašovaním, bez ohľadu na to, či je úmyselné.
- zamedzenie vizuálneho kontaktu s obvineným
- vylúčenie verejnosti a novinárov

Účelom je zaistiť, aby v prípade, že obeť sú označené za zraniteľné voči ďalšej viktimizácii alebo zastrašovaniu, boli podniknuté patričné opatrenia na prevenciu takejto ujmy. Takéto opatrenia by mali byť dostupné počas trestného celého konania, tak vo fáze počiatočného vyšetrovania alebo stíhania, ako aj počas samotného súdneho konania. Potrebné opatrenia sa budú lišiť podľa štádia konania.

Počas vyšetrovania sa vyžaduje minimálna úroveň ochrany v súvislosti s akýmkoľvek vypočúvaním obeť. Vypočúvanie by malo byť vedené citlivo a vyšetrovatelia by na tento účel mali byť patrične vyškolení. Takéto školenie by zaistilo, že tieto osoby budú oboznámené s vhodnými metódami výsluchu, ktoré zohľadnia konkrétnu situáciu obeť, minimalizujú záťaž a maximalizujú účinnosť získavania presvedčivých dôkazov. Na tento účel môže byť potrebné, aby s ohľadom na zraniteľnosť obeť vypočúvanie bolo vedené len **vo vhodných priestoroch**. Tým môžu byť myslené priestory, ktoré umožňujú **videozáznam** vypočúvania alebo jednoducho priestory v ktorých je napríklad **nábytok prispôsobený deťom a postihnutým osobám**.

Pre zraniteľné obeť môže vypočúvanie predstavovať mimoriadnu záťaž, predovšetkým pokiaľ je trestný čin mimoriadne osobnej povahy. Dôvera voči vyšetrovateľovi môže byť dôležitá a na jej získanie je potrebný určitý čas. Z tohto dôvodu sa v tomto článku vyžaduje, aby vo väčšine prípadov zraniteľnú obeť vypočúvala **stále rovnaká osoba**. Výnimky sú povolené z dôvodov efektívnej administratívy, ako naliehavá potreba vypočuť niekoho iného alebo nedostupnosť obvyklého vyšetrovateľa. Z podobných dôvodov by obeť **v prípadoch sexuálneho násilia mali mať právo byť vypočuté osobou rovnakého pohlavia**.

Relevantným faktorom pre určenie vhodných ochranných opatrení počas samotného konania je tiež **ochrana pred zastrašovaním, bez ohľadu na to, či je úmyselné**. V článku sa zavádzajú minimálne opatrenia na tento účel, ako aj na minimalizáciu záťaže predovšetkým pri podaní svedeckej výpovede. Zavádzajú sa opatrenia, ktoré obeť umožnia, aby sa vyhla vizuálnemu kontaktu s obvineným, ako aj opatrenia, ktoré vylúčia účasť verejnosti a novinárov.

Vzhľadom na mimoriadnu zraniteľnosť detí by tiež mali byť sprístupnené dodatočné opatrenia, ktoré sa budú využívať za normálnych okolností. Článok 22 ustanovuje, že pri vypočúvaní môže byť zhotovený videozáznam, ktorý bude použitý ako dôkaz na súde. Pokiaľ je to vhodné, alebo pokiaľ dieťa nemá zástupcu, justičný orgán zástupcu vymenuje.

Identifikácia zraniteľných obetí

PODĽA OSOBNÝCH CHARAKTERISTÍK A TYPU TRESTNÉHO ČINU

väčšina detí a postihnutých osôb,
obete sexuálneho násillia
vrátane zneužívania,
obete obchodovania s ľuďmi

ale

**VŠETKY ZRANITEĽNÉ OBETE
ROZOZNANÉ A PATRIČNE CHRÁNENÉ**

Účelom je

1. zabezpečiť, aby sa s obeťami zaobchádzalo individuálne
2. vytvorenie konzistentného mechanizmu na rozoznanie zraniteľných obetí, ktoré by si počas trestného konania mohli vyžadovať osobitné opatrenia.

Všetky obete trestných činov sú ako také zraniteľné a vyžadujú citlivé a pozorné zaobchádzanie. **Niektoré obete sú však obzvlášť zraniteľné voči ďalšej viktimizácii alebo zastrašovaniu** zo strany obvinenej alebo podozrivej osoby alebo jej spolupáchateľov. Okrem toho niektorým obetiam hrozí ďalšia ujma na základe účasti na trestnom konaní podaním svedectva alebo inými formami účasti. Tieto obete si vyžadujú osobitné opatrenia s cieľom minimalizovať pravdepodobnosť vzniku ďalších škôd.

Tento článok ustanovuje, že zraniteľnosť obete voči takýmto škodám bude stanovená na základe jej osobných charakteristík a podľa typu trestného činu, ktorého obeťou sa stala. **Väčšina detí a postihnutých osôb** je na základe osobnej charakteristiky vystavená zvýšenému riziku. Táto skupina môže byť považovaná za zraniteľnú vo väčšine prípadov, pričom si vyžaduje osobitné opatrenia. Obete v rámci iných kategórií na základe druhu alebo typu trestného činu, ako **obete sexuálneho násillia vrátane zneužívania, a obete obchodovania s ľuďmi** sú tiež vo väčšine prípadov zraniteľné voči ďalšej viktimizácii počas konania.

Obet' môže byť zraniteľná aj keď nepatrí do žiadnej konkrétnej kategórie zraniteľných obetí. Bude preto vytvorený **mechanizmus na individuálne posúdenie**, aby sa zaistilo, že **všetky zraniteľné obete budú rozoznané a patrične chránené**.

Takýto prístup môže byť kľúčovým pre uľahčenie zotavenia obete a poskytnutie patričnej pomoci a ochrany počas konania a po jeho ukončení. Maximalizuje schopnosť predísť sekundárnej a opakovanej viktimizácii a zastrašovaniu, a obeti umožní účinný prístup ku spravodlivosti.

Individuálne posúdenie by malo určiť potreby obete počas konania a prípadné požiadavky na sprostredkovanie služieb podpory obetiam. Štátni úradníci, ktorí ako prví prídu do kontaktu s obeťou po podaní trestného oznámenia, by mali byť vyškolení a mať prístup k patričnému poradenstvu, nástrojom alebo protokolom, ktoré im umožnia vykonať posúdenie potrieb obete konzistentným spôsobom.

V rámci individuálneho posúdenia by mali byť zohľadnené všetky faktory, ktoré môžu zvýšiť pravdepodobnosť, že obeť bude počas konania trpieť ďalšou viktimizáciou alebo zastrašovaním. Treba prihliadať najmä na nasledujúce faktory: vek, pohlavie a rodovú identitu, etnickú príslušnosť, rasu, náboženské vyznanie, sexuálnu orientáciu, zdravotný stav, postihnutie, komunikačné ťažkosti, vzťah k podozrivej alebo obvinenej osobe alebo závislosť od nej, predošlé skúsenosti s trestnou činnosťou a povaha trestného činu ako trestný čin súvisiaci s predsudkami, organizovaný zločin alebo terorizmus. Obete terorizmu si v rámci akéhokoľvek hodnotenia vyžadujú osobitnú pozornosť vzhľadom na rôznorodú povahu týchto činov siahajúcu od terorizmu zameraného na masy po ciele útoky proti jednotlivcom.

Právo na prístup k službám pomoci obetiam

Čo najskôr po trestnom čine !

Účelom je zabezpečiť, aby obeť mali prístup k službám pomoci, ktoré poskytujú informácie a poradenstvo, emocionálnu a psychologickú podporu a praktickú pomoc, ktoré sú často kľúčové pri zotavení obetí, a pomáhajú im vyrovnať sa s následkami trestných činov, ako aj s bremenom možného trestného konania.

Podpora by mala byť dostupná čo najskôr po spáchaní trestného činu bez ohľadu na to, či bol ohlásený. Takéto služby môžu byť obzvlášť dôležité v súvislosti s rozhodnutím obeť podať trestné oznámenie. Obete si tiež podporu môžu vyžadovať počas trvania trestného konania, ako aj dlhodobo. Podporné služby môžu byť poskytované štátnymi alebo mimovládnymi subjektmi a nemali by zahŕňať neprimerané procedúry a formality, ktoré by mohli obmedziť účinnosť prístupu k týmto službám.

Aj keď poskytovanie podpory by nemalo závisieť na podaní trestného oznámenia obeťou, polícia alebo iné oprávnené orgány sú často v najlepšej pozícii, aby obeť poskytli informácie o možnosti podpory. Členské štáty sa preto vyzývajú, aby vytvorili patričné podmienky, aby bolo možné obeť sprostredkovať služby podpory obetiam vrátane zaistenia splnenia požiadaviek ochrany údajov.

Ja považujem práve toto právo a jeho zabezpečenie za najdôležitejšie preto, lebo bez podporných služieb nielen že nevedia, ako si tie práva majú obhájiť, ale často ani nevedia, že ich majú.

Páči sa mi, že v českom zákone o obetiach je práve toto právo „predradené“ ostatným právam. To, ale nielen to by sme si mohli zobrať za vzor pri transpozícii smernice do slovenskej legislatívy. V každom prípade som presvedčená, že nesmieme pripustiť aby sa transpozícia obmedzila na kozmetické úpravy trestného zákona alebo trestného poriadku. Som presvedčená, že čas dozrel na samostatnú normu, ktorá bude riešiť práva obetí, odbornú prípravu personálu a peňažnú pomoc obetiam. Aj keď si viem riešenie niektorých vecí predstaviť inak, český zákon nám môže byť inšpiráciou.

Na záver

Ak chceme reálne pomôcť obetiam, je potrebné urobiť tri veci a to:

1. **Prijat' zákon** – určite budem presadzovať, aby sa prijala samostatná norma (podobne ako v ČR), ktorá bude riešiť spôsob ochrany obetí aj s koncovkou odškodnenia. Samostatný zákon bude dôkazom toho, že problém týkajúci sa množstva ľudí postihnutých trestným činom chceme riešiť systémovo a nie len aby sme si odfajkli kolónku „splnené“ voči EÚ.
2. **Zabezpečiť dostatočné vzdelávanie profesionálov, ktorí pracujú s obetami** – polícia, prokurátorov, sudcov. Nie len v rámci projektov, ale plánujete v rámci základného štúdia a kontinuálneho doškolenia zabezpečiť programy a kurzy zamerané na psychológiu obeť a spôsoby zaobchádzania s obetami.
3. **Zabezpečiť financovanie služieb, ktoré sú nevyhnutne potrebné pre skutočnú, nie papierovú pomoc obetiam.** Jedna vec je nastaviť zákon, druhá zamerať sa na výkon. Zabezpečiť systém licencií na výkon pomáhajúcich služieb, aby sa už nestávalo, tak ako je to teraz, že organizácia, ktorá reálne pomáha obetiam, nemôže existovať, pretože nevie získať financie na svoju činnosť. Je to hanba.

Predovšetkým si však musíme povedať, že nevymýšľame teplú vodu, tá už bola vymyslená. Máme množstvo zdrojov, z ktorých môžeme čerpať. Už dnes existuje medzinárodné sieťovanie organizácií, ktoré sa týmito témami venujú a najmä praktizujú a je len na nás ako sa témy ujmemo.